

כלבים בשטחים מוגנים : אקולוגיה וחברה

סקירת ספרות

כתיבה – תמר שטוירמן

עריכה – ד"ר ליאור חן

אפריל, 2026

רשות הטבע והגנים

תוכן עניינים

4	מבוא
4	רקע כללי
4	רצועה כמשתנה מתודולוגי מרכזי להבנת השפעות נוכחות כלבים
5	השפעה אקולוגית
6	השפעה חברתיות
6	תהליך האנשה (anthropomorphism)
6	כלבים במרחבים ציבוריים
7	נתונים אמפיריים על כלבים בשטחים מוגנים
9	ניתוח מדיניות - מודלים לניהול כלבים בפארקים ושמורות טבע
9	ארצות הברית
10	בריטניה
10	קנדה
11	אוסטרליה
11	דרום אפריקה
11	סיכום
13	תובנות והמלצות

תקציר

סקירה זו בוחנת את השפעות נוכחותם של כלבי בית בשטחים פתוחים. הסקירה מתמקדת בשטחים מוגנים כמו שמורות טבע אך גם בשטחים כגון פארקים עירוניים ואזורי חוף. הסקירה עוסקת הן בהשפעות אקולוגיות והן בהשפעות חברתיות והיא כוללת מבט על המדיניות של מספר רשויות טבע בעולם בנוגע לסוגיה של כלבים בשטחים מוגנים.

מבחינה אקולוגית, הספרות מראה שנוכחות כלבים משפיעה כמובן על דפוסי פעילות ושימוש במרחב של חיות בר, וכן על תנאי הקרקע והרכב הצומח. השפעות אלו עשויות להתרחש גם ללא מגע ישיר, ותלויות בין היתר במידת השליטה בכלב ובמאפייני הסביבה. מבחינה חברתית, בה התמקדה סקירה זו, הספרות מצביעה על פערים בין קבוצות משתמשים ביחס לנוכחות כלבים במרחב וחשוב מכך על פער בין מודעות לחוקים לבין הבנת ההשלכות הסביבתיות של התנהגות בפועל ולהתנהגות עצמה. ממצאים אלו מדגישים כי אופן השימוש במרחב מושפע מתפיסות ועמדות של המשתמשים בשטחים מוגנים.

ברמת הניהול, עולה כי רשויות שונות מאמצות מודלים מגוונים להסדרת נוכחות כלבים, אך בפועל מתקיים פער עקבי בין מדיניות לבין יישומה. בהתאם, הספרות מראה שניהול אפקטיבי נשען על שילוב בין הסדרה מרחבית, אכיפה והסברה, ולא על כלי יחיד.

מכלול הממצאים מצביע על כך שסוגיית ניהול כלבים בשטחים פתוחים מחייבת התייחסות משולבת להיבטים אקולוגיים, חברתיים וניהוליים.

מבוא

רקע כללי

שמורות טבע וגנים לאומיים מהווים זירה מורכבת שבה שמירת צורכי שימור המערכת האקולוגית פוגשים את צורכי הפנאי של הציבור. אתגר בולט בממשק זה בשנים האחרונות הוא סוגיית כניסתם של כלבי בית לשטחים מוגנים. העלייה בשיעור הבעלות על כלבים, לצד התרחבות השימוש בשטחים מוגנים ובמרחבים טבעיים פתוחים, הפכה את נוכחותם לחלק אינטגרלי מחוויית הביקור עבור חלק ניכר מהציבור. עם זאת, התרחבות התופעה מגבירה את האתגר שנוצר בשל ההשפעות הסביבתיות של כלבים וכן הדינמיקות החברתיות המתקיימות במרחב.

הספרות המחקרית מראה כי השפעת הכלבים אינה אחידה, ונגזרת במידה רבה מן האופן שבו בני אדם מתנהלים מולם. דפוסי התנהגות, נורמות חברתיות, רמות ציות לכללים ואופן השליטה בכלב – כל אלו קובעים בפועל את עוצמת הפגיעה בחיות הבר ובבתי הגידול. לפיכך, ההתמודדות המערכתית אינה מסתכמת רק בהגבלת נוכחותם הפיזית של בעלי החיים, אלא דורשת מדיניות ניהול שמתמקדת בהכוונת התנהגות המשתמשים ותיווך השלכותיה.

הסקירה בוחנת את סוגיית 'כלבים בשטחים מוגנים' דרך שלושת צירים: תחילה תוצג בקצרה סקירה של ההשפעות האקולוגיות של כלבים על החי והצומח. לאחר מכן המיקוד יעבור להיבטים החברתיים, תוך בחינת תפיסות, עמדות ואינטראקציות בין קבוצות משתמשים שונות. בחלקה האחרון של הסקירה יוצגו וידונו מודלים ואסטרטגיות ניהול בהן פועלות רשויות שמירת טבע בעולם. קודם לכל אלו, נסקור בקצרה את נתוני הבעלות על כלבים בישראל.

נתוני כלבים בישראל

נתוני המרכז הארצי לרישום כלבים (המופעל על ידי השירותים הווטרינריים במשרד החקלאות וביטחון המזון) מספקים תמונה מקיפה על אוכלוסיית הכלבים בישראל. סקירת הנתונים המעודכנים לשנת 2024, לצד השוואה למגמות משנת 2020, מצביעה על אוכלוסייה צומחת ובעלת נוכחות משמעותית במרחב הציבורי. מאז הקמת המאגר נרשמו בו למעלה מ-1.26 מיליון כלבים, כאשר נכון לשנת 2024 חיים בישראל כ-478,600 כלבים רשומים. מגמת הגידול ניכרת כאשר במהלך 2024 בלבד נוספו למאגר למעלה מ-64,000 כלבים חדשים. מנתוני המאגר עולה כי החלוקה המגדרית מאוזנת (כ-51% זכרים וכ-49% נקבות) וכי ניכרת מודעות גבוהה לסירוס ועיקור: כ-70% מהנקבות וכ-58% מהזכרים מעוקרים ומסורסים.

מבחינה מרחבית, הפריסה הגיאוגרפית מצביעה על ריכוז עירוני מובהק. תל אביב-יפו מובילה בפער ניכר עם למעלה מ-41,000 כלבים, המהווים כ-7% מכלל אוכלוסיית הכלבים הארצית – שיעור הגבוה משמעותית מחלקה היחסי של העיר באוכלוסיית המדינה. למעשה, היחס בין מספר הכלבים למספר התושבים בעיר עומד על כ-8%, נתון המצביע על שכיחות גבוהה במיוחד של החזקת כלבים. אחריה בדירוג הערים המובילות נמצאות ראשון לציון, חיפה, באר שבע ופתח תקווה. היבט ניהולי ובריאותי נוסף העולה מהנתונים הוא שיעור ההתחסנות נגד כלבת, העומד כיום על כ-81.4%.

רצועה כמשתנה מתודולוגי מרכזי להבנת השפעות נוכחות כלבים

לפי ניתוח הספרות בחינת השפעותיהם של כלבי בית על מערכות אקולוגיות וחברתיות מחייבת הבחנה בין מצבים בהם הכלב קשור ברצועה לבין מצבים בהם הוא נע בחופשיות. שכן, הספרות מצביעה על כך שמידת השליטה בכלב מהווה משתנה מרכזי בהבנת השפעותיו על המרחב. הבחנה זו מהווה תנאי בסיסי לפרשנות נכונה של ממצאי מחקר מכיוון שחומרת הפגיעה, טווח ההשפעה וסוגי ההתנהגות הנצפים משתנים באופן מהותי בהתאם למידת השליטה בכל (Lenth et al., 2006).

הבחנה זו נמצאה כרלוונטית הן להיקף ההשפעה האקולוגית והן לדפוסי ההתנהגות של בעלי הכלבים, לרבות התנהגויות נלוות כגון איסוף פסולת (Friends of Mount Douglas Park Society, 2023). לצד זאת, עולה כי קיים פער בין הסדרה פורמלית של השימוש ברצועה לבין יישומה בפועל, וכי רמת הציות להנחיות אינה אחידה (Weston et al., 2014). על רקע זה, הבחנה בין סוגי שליטה שונים בכלב מהווה תנאי חשוב לפרשנות ממצאים בתחום ולהבנת השונות בין מחקרים.

השפעה אקולוגית

מטה-אנליזה של Weston et al (2014) הכוללת 133 מחקרים עוסקת בנוכחות כלבים ב-Parks and Open spaces, מונחים הכוללים מגוון רחב של מרחבים ציבוריים, בהם פארקים עירוניים, שמורות טבע, אזורים מוגנים, וכן אזורי חוף¹. המחקרים שנסקרו נאספו מ-29 מדינות, כאשר מרביתם נערכו באזורים ממוזגים (כ-97%) ובחצי הכדור הצפוני (כ-62%), עם התפלגות אזורית הכוללת בעיקר את צפון אמריקה (כ-33.8%), אוסטרליה (כ-30.8%) ואירופה (כ-20.3%), לצד ייצוג מצומצם יותר של אפריקה, אסיה והמזרח התיכון (כ-15%). המאמר מזהה שלושה מנגנוני פגיעה עיקריים של כלבים בחיות בר: **הפרעה התנהגותית** (כ-62% מהמחקרים), **תמונה ישירה כתוצאה מטריפה** (כ-23%), **והעברת מחלות** (כ-9%). נתונים אלו מצביעים על כך שהשפעות הקשורות לנוכחות כלבים מתבטאות בעיקר בהפרעות התנהגותיות, בעוד שפגיעות ישירות ותהליכי הדבקה מתועדים בשיעור נמוך יותר.

במחקר של Banks ו-Bryant (2007) שנערך בחורש טבעי באוסטרליה נמדדה ירידה של 35% בעושר מיני הציפורים ו-41% בשפע הפרטים בנוכחות אדם עם כלב, בהשוואה לאזורי ביקורת ללא הפרעה. בנוסף, נמצא כי ההשפעה של אדם עם כלב הייתה גבוהה פי שניים מזו של אדם הצועד לבדו וכי הוספת אדם נוסף לא השפיעה על רמת ההפרעה. כמו כן, נמצא כי כ-50% ממיני הציפורים השוכנים על הקרקע נעדרו מהאתרים בעת נוכחות כלבים. מחקר השוואתי נוסף שנערך בשטחים פתוחים במחוז בולדר, קולורדו, בחן את ההשפעות העקיפות של נוכחות כלבים. המחקר השווה בין שטחים האוסרים כניסת כלבים באופן מוחלט, לבין שטחים בהם מותרת כניסת כלבים משוחררים תחת "שליטה קולית"². גם במחקר זה הממצאים הצביעו על קשר בין נוכחות כלבים לבין שינוי בדפוסי פעילות ושימוש במרחב (Lenth et al., 2006).

¹ כ-54.7% מהמחקרים עסקו באזורים שאינם חופיים, כ-25.6% באזורים חופיים, וכ-17.1% שילבו בין השניים. בנוסף, נכללו אזורים בעלי משטרי ניהול שונים: כ-43.9% אזורים פתוחים ללא הגבלות גישה לציבור, כ-38.2% אזורים מוגנים עם גישה מוסדרת (כגון פארקים לאומיים), וכ-17.8% אזורים סגורים לציבור המיועדים לשימור טבע.

² שטחים אלה הם שטחי "Open Space" ציבוריים מנוהלים, הכוללים אזורי טבע ושבילים המיועדים לשימור אקולוגי לצד שימוש פנאי של הציבור, ולא שמורות טבע סגורות או שטחים פתוחים לא מוסדרים.

בסיכומו של דבר, הממצאים האמפיריים של מחקרים אלו, ושל מחקרים נוספים (למשל: Parsons et al., 2016). מצביעים על כך שנוכחות כלבים קשורה לשינויים מדידים בדפוסי פעילות, שימוש במרחב והרכב קהילות של חיות בר, גם כאשר הכלבים נמצאים תחת שליטה וללא מגע ישיר.

בחינת השפעותיהם של כלבי בית על מערכות טבעיות מצביעה אף על השפעה מצטברת ורבת-ממדית על הקרקע, הצומח והמגוון הביולוגי. ממצאים אלו עולים בעיקר משני מחקרים אמפיריים מרכזיים – מחקרים של De Frenne et al. (2022). שנערך במערכות אקולוגיות חצי-טבעיות פרה-אורבניות, הכוללות יערות ושמורות טבע סמוכות לעיר בגנט שבבלגיה ומחקרים של Buchholz ועמיתיו (2021) שנערך במערכות עשבוניות עירוניות (urban grasslands) בגרמניה. מכלול הממצאים האמפיריים מצביע על כך שנוכחות כלבים קשורה לשינויים מדידים בהרכב הקרקע, הצומח והמגוון הביולוגי, באמצעות שילוב של מנגנונים כימיים (העשרת נוטריינטים), פיזיקליים (דחיסת קרקע והרס מכני) וביולוגיים (שינוי בהרכב המינים ופגיעה במארג המזון). בנוסף, נמצא כי חלק מההשפעות אינן ניתנות למניעה מלאה באמצעות אמצעי ניהול נפוצים כגון איסוף פסולת, וכי גם נוכחות מבוקרת של כלבים עשויה להוביל להשפעות מרחביות ממוקדות אך משמעותיות.

השפעה חברתיות

תהליך האנשה (anthropomorphism)

מחקרים של Bowes et al. (2015) מתאר שינוי בתפיסת היחסים בין בעלי כלבים לכלביהם, שבמסגרתו הכלב נתפס לא רק כחיה אלא גם כבן לוויה קרוב ולעיתים כחלק אינטגרלי מהתא המשפחתי. במסגרת זו מתואר תהליך של האנשה (anthropomorphism), שבו בעלי כלבים מייחסים לכלביהם תכונות אנושיות. החוקרים מצביעים על כך שתפיסה זו עשויה להשפיע על האופן שבו בעלי כלבים מפרשים מגבלות ניהוליות, ובפרט על האופן שבו נתפסת חובת הרצועה, שלעיתים נחוות כמגבילה את חוויית הכלב במרחב.

במובן זה, תהליך ההאנשה מסייע להבין מדוע המרחב הציבורי עשוי להפוך לזירה של נרטיבים מתחרים: מצד אחד הכלב נחוה כחלק מחיי משפחה ופנאי, ומצד אחר נוכחותו מחייבת הסדרה ביחס למשתמשים אחרים, לשיקולי בטיחות ולניהול סביבתי. בהמשך לכך, Bowes ועמיתיו (2015) מתארים כי הקשר הרגשי בין הבעלים לכלב עשוי להיות גורם רלוונטי בהקשרים של ציות או אי-ציות להנחיות, וכן בהיווצרות מתחים סביב שימוש במרחבים ציבוריים.

כלבים במרחבים ציבוריים

קודם להתמקדות בשטחים מוגנים הסקירה תציע מבט כללי רחב על נוכחות כלבים במרחבים ציבוריים. מבט כזה מצביע על כך שנוכחות כלבים במרחב הציבורי מלווה במתחים חברתיים, מחלוקות סביב שימוש במרחב ולעיתים גם בדרישות גוברות להסדרה ופיקוח. סקירה שיטתית שערכו Chen ועמיתיו (2022), אשר ניתחה 55 מחקרים אקדמיים העוסקים בתכנון וניהול של פארקי כלבים, הראתה כי חיכוכים אלו אינם נובעים רק מאינטראקציות ישירות בין מבקרים, אלא גם מהתנהגויות של כלבים ומהשלכות סביבתיות של נוכחותם.

בהתאם לכך, החוקרים סיווגו את מוקדי הקונפליקט לשלושה סוגים מרכזיים:

קונפליקטים בין משתמשים; קונפליקטים בין כלבים עצמם; וקונפליקטים סביבתיים כגון לכלוך, ריחות ופגיעה בצמחייה. מן הסקירה עלה כי התנהגויות כמו רעש, לכלוך, אי-איסוף צואה או הפרעה לחיות בר עשויות להפוך גם למקור של מתח בין קבוצות משתמשים שונות ולהשפיע על חוויית השהייה במרחב הציבורי. בנוסף, הסקירה מדגישה כי פארקי כלבים עצמם מוצגים פעמים רבות כניסיון לאזן בין צרכי בעלי הכלבים לבין משתמשים אחרים במרחב העירוני, באמצעות יצירת אזורים ייעודיים ומוסדרים לנוכחות כלבים.

מנקודת מבט תרבותית-חברתית רחבה יותר, Sweeney ו-Instone (2014) מתארות כיצד היחס לכלבים במרחב הציבורי באוסטרליה הפך בשנים האחרונות לנושא טעון ושנוי במחלוקת. החוקרות מצביעות על כך שבאוסטרליה מתקיימים שיעורי בעלות גבוהים במיוחד על כלבים, לצד קשרים אינטנסיביים ההולכים ומתחזקים בין בני אדם לכלביהם, עד כדי התייחסות לכלב כחלק מהמשפחה וכשותף לחיי פנאי. מגמה זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בדרישה גוברת לשילוב כלבים במרחבי בילוי ופנאי, בהופעת בתי קפה ומרחבים ייעודיים לכלבים, ובהתרחבות שוק מוצרי הפנאי והצריכה עבורם. במקביל, במרחב הציבורי הכלב ממשיך להיות ממוסגר פעמים רבות כגורם הדורש פיקוח והסדרה, בין היתר סביב סוגיות של נביחות, לכלוך, שוטטות, תוקפנות ופגיעה אפשרית במשתמשים אחרים. החוקרות מתארות כיצד רגולציה עירונית באוסטרליה מבוססת במידה רבה על הפרדה מרחבית, הכוללת חלוקה בין אזורים אסורים, אזורים שבהם כלבים חייבים להיות קשורים ברצועה, ואזורים ייעודיים שבהם ניתן לשחררם. בנוסף, הן מצביעות על כך שהפיקוח במרחב הציבורי אינו מופנה רק כלפי הכלב עצמו אלא גם כלפי בעליו, הנדרשים לגלם דמות של "בעל כלב אחראי" ולהבטיח שליטה מתמדת בהתנהגות הכלב במרחב הציבורי.

באופן דומה Weir ועמיתיו (2025), מצאו בניתוח של 282 סעיפי חוק בבריטניה כי במרחב הציבורי מרבית החוקים העוסקים בכלבים מתמקדים בהגנה על הציבור הרחב ובהטלת חובות על בעלי כלבים, בעוד שבמרחב הביתי החוקים עוסקים בעיקר ברווחת הכלב. החוקרים טוענים כי פער זה משקף מתח בין התפיסה של כלבים כבני משפחה לבין תפיסתם במרחב הציבורי כגורם פוטנציאלי לסיכון, מטרד או הפרעה. בהתאם לכך, הם מציעים כי חלק מהקונפליקטים סביב נוכחות כלבים במרחב הציבורי נובעים גם מהתנגשות בין ציפיות שונות לגבי תפקידם ומקומם של כלבים בחברה.

נתונים אמפיריים על כלבים בשטחים מוגנים

סקירה שיטתית רחבת היקף של Weston et al. ועמיתיו (2014), מחזקת את מרכזיותו של הממד האנושי. הסקירה מצביעה על כך שנוכחות כלבים בפארקים אינה נתפסת באופן אחיד אלא משתנה בין קבוצות שונות באוכלוסייה ובמיוחד בין בעלי כלבים לבין משתמשים שאינם בעלי כלבים. ממצאים מתוך מחקר זה ואחרים מצביעים על פערים בעמדות: כך למשל, במחקר שנערך באוסטרליה נמצא כי 92% מבעלי הכלבים תמכו בהשארות גישה לכלבים באתר מסוים, לעומת 54% בלבד מקרב משתמשים שאינם בעלי כלבים. מנגד, במחקר שנערך בברזיל דווח כי כ-95% מהנשאלים תמכו באיסור על כלבים בחופים, ובמחקר שנערך בבוקרשט נמצא כי 15.9% מהמבקרים תפסו את נוכחות הכלבים כבעיה המרכזית בפארקים עירוניים. אולם חשוב לציין כי שני המחקרים עוסקים במרחבים ציבוריים שאינם שטחים מוגנים.

גם בקרב בעלי כלבים עצמם מתקיים פער בין עמדות לבין הבנה של השלכות: לדוגמה, במחקר שנערך בחופים בוויקטוריה נמצא כי בעוד 96% מבעלי הכלבים היו מודעים לקיומם של חוקי פיקוח רק 18% היו מודעים להשפעות השליליות ארוכות הטווח של כלבים על חיות בר. ממצאים אלו מצביעים על כך שהבדלים בין קבוצות אינם מתמצים רק בעמדות נורמטיביות, אלא משקפים גם הבדלים ברמות מודעות והבנה של השלכות סביבתיות.

בהמשך לנתונים שהוצגו לעיל, דוח ניהול סביבתי עבור Table Mountain National Park בדרום אפריקה שנערך בשנת 2002, המבוסס על סקר מבקרים רחב היקף (1999–2000, 69 אתרים), מספק התבוננות משלימה על ההיבטים החברתיים של נוכחות כלבים. הסקר בחן בין היתר דפוסי שימוש, מאפייני מבקרים ואת הקשר בין נוכחות כלבים לבין חוויית הביקור.

ממצאי הדוח מצביעים על כך שנוכחות כלבים קשורה גם לתפקודים חברתיים במרחב, ובפרט **לתחושת ביטחון אישי**. כך, נמצא כי שיעור גבוה יותר של נשים (כ-20%) ושל מבוגרים מעל גיל 65 (כ-27%) מגיעים לפארק עם כלבים, בהשוואה לשיעור נמוך יותר בקרב גברים (כ-16%), כאשר ההליכה עם כלב מתוארת כגורם המסייע לכניסה לאזורים פחות נגישים או מבודדים. בנוסף, עולה כי נוכחות כלבים שכיחה יותר באתרים בעלי שימוש נמוך יחסית, דבר המצביע על קשר אפשרי בין כלבים לבין העדפה למרחבים שקטים או פחות צפופים.

מעבר לכך, הדוח מדגיש כי הליכה עם כלבים אינה נתפסת כפעילות נפרדת או ייעודית, אלא כחלק מפעילות פנאי רחבה יותר של המבקרים, הכוללת טיול, שהייה בטבע ולעיתים גם פעילות משפחתית או חברתית. במובן זה, הכלב אינו רק גורם שיש לנהל או לפקח עליו, אלא רכיב אינטגרלי בחוויית הביקור של חלק מהמשתמשים, דבר שעשוי להשפיע גם על האופן שבו נתפסות הגבלות במרחב.

כאמור, הספרות מצביעה על כך **שהשליטה הפיזית** בכלב היא משתנה מרכזי בהבנת היקף ההשפעה במרחב (Lenth et al., 2006). הבחנה זו רלוונטית גם לדפוסי ההתנהגות של בעלי הכלבים. נמצא כי בעלי כלבים הקשורים ברצועה נוטים יותר לאסוף צואה בהשוואה לבעלי כלבים משוחררים (Friends of Mount Douglas Park Society, 2023). לצד זאת, על אף מרכזיותה של הרצועה ככלי ניהולי, רמת הציות בפועל נמוכה. ב-63.3% מהמחקרים דווח על אי ציות לחובת רצועה, ושיעור הכלבים הקשורים עשוי להיות נמוך מ-10%. גם כאשר קיימת רגולציה ברורה, יעילותה מוגבלת. חובת רצועה העלתה את שיעור הקשירה בכ-21%, בעוד שאיסור מוחלט על הכנסת כלבים הפחית את נוכחותם פי עשרה (Weston et al., 2014).

נוכחות כלבים במרחבים ציבוריים אינה מייצרת רק אתגר אקולוגי או ניהולי, אלא גם מצבים של **חיכוך בין משתמשים**, הנובעים מהמפגש בין בעלי כלבים, מבקרים אחרים, חיות בר וכללי השימוש במקום. מחקר תצפיתי וסקר שטח שערכו Vaske ו-Donnelly (2007) בשטחים הפתוחים והפארקים ההרריים של העיר בולדר, קולורדו, בחן את הקונפליקטים הנלווים לנוכחות כלבים משוחררים במרחב. המחקר נערך בקרב 951 מבקרים ב-16 אתרים שבהם הותרה, בחלק מן השבילים, תנועת כלבים משוחררים תחת שליטה של בעליהם.

תרומתו המרכזית של המחקר היא בהבחנה בין **קונפליקט בין-אישי**, שבו התנהגות הכלב או בעליו פוגעת ישירות בחוויית הביקור של משתמש אחר, לבין **קונפליקט ערכי**, שבו ההתנגדות לנוכחות כלבים משוחררים נובעת מתפיסה עקרונית לגבי אופיו הרצוי של המרחב, גם ללא חיכוך ישיר בשטח. ממצאי המחקר הראו כי כ-73% מהמבקרים חוו קונפליקט כלשהו הקשור לכלבים

משוחררים, 14% דיווחו על קונפליקט ערכי בלבד ו-59% חוו שילוב של קונפליקט בין-אישי וקונפליקט ערכי. ההתנהגויות שנתפסו כבעייתיות ביותר היו אי-איסוף צואת כלבים, הפרעה לחיות בר ואינטראקציות פיזיות לא רצויות בין כלבים למבקרים.

בהמשך למיפוי הקונפליקטים החוקרים התייחסו גם לכיווני פעולה אפשריים לצמצום. במסגרת מערכת השטחים הפתוחים והפארקים ההרריים של בולדר הופעלה תוכנית בשם Voice and Sight (VST) Tag, שבמסגרתה בעלי כלבים נדרשו להירשם, לצפות בסרטון הסברה ולהציג תג זיהוי כתנאי לשחרור כלבים באזורים שבהם הדבר הותר. החוקרים תיארו את התוכנית כצעד ראשוני חשוב, אך כזה שאינו בהכרח מספק, משום שהיא נשענה בעיקר על הסכמה פורמלית לכללים ללא בדיקה ממשית של יכולת השליטה בכלב בפועל. בהתאם לכך, הם הציעו לחזק את המודל באמצעות מבחן כתוב והדגמה מעשית של שליטה בכלב, לצד הסברה, אכיפה וניטור תקופתי של השפעת המדיניות. עוד צוין כי אם צעדים אלו אינם מפחיתים את הקונפליקט, ייתכן שיהיה צורך גם בצמצום מספר השבילים שבהם מותרת תנועת כלבים משוחררים. מחקר זה מדגיש כי צמצום קונפליקטים סביב כלבים אינו מסתכם בקביעת כללים בלבד, אלא מחייב בחינה של יכולת יישום בפועל ומעקב אחר השפעתם על חוויית המשתמשים במרחב.

לסיכום, הספרות מצביעה על כך שנוכחות כלבים במרחב מגלמת לא רק השלכות אקולוגיות, אלא גם ממד חברתי משמעותי הכולל הבדלים בעמדות, בדפוסי שימוש ובתפיסות לגבי אופיו הרצוי של המרחב. ממצאים אלו מדגישים כי סוגיית נוכחות הכלבים אינה מתמצה בשאלת עצם ההיתר או האיסור, אלא כרוכה גם במידת הציות בפועל, במאפייני המשתמשים ובאופן שבו מדיניות ניהול ואכיפה משפיעה על חוויית הביקור ועל הקונפליקטים בין משתמשים שונים במרחב.

ניתוח מדיניות - מודלים לניהול כלבים בפארקים ושמורות טבע

ארצות הברית

הגישה הנהוגה ברשות הפארקים הלאומיים של ארצות הברית (National Park Service) אינה מבוססת על כלל אחיד לכלל האתרים, אלא על **הסדרה מרחבית** המשתנה בהתאם למאפייני הפארק ולרגישות השטח. בפארקים רבים קיימת הבחנה ברורה בין אזורים מפותחים לבין אזורים טבעיים רגישים: כלבים מותרים לרוב באזורים כגון כבישים, חניונים, אזורי פיקניק ואתרי קמפינג, בעוד שבשבילי הליכה, אזורי שטח פתוח מרוחקים, מבנים ואזורים אקולוגיים רגישים כניסתם מוגבלת או אסורה. גם כאשר כלבים מותרים, הדבר מותנה בדרך כלל בהחזקתם ברצועה קצרה, באיסוף צואה ובהימנעות מהפרעה לחיות בר ולמבקרים אחרים. בהשוואה לכך, בשטחים ציבוריים אחרים בארצות הברית, כגון יערות לאומיים או קרקעות ציבוריות המנוהלות על ידי הלשכה הפדרלית לניהול קרקעות, הכללים גמישים יותר, אך גם שם הם משתנים לפי האתר ולפי מידת הרגישות האקולוגית (National Park Service, n.d.).

לצד ההסדרה המרחבית, המדיניות האמריקאית נשענת במידה רבה על **אסטרטגיה של חינוך ועיצוב התנהגות**. כלי ניהולי מרכזי בהקשר זה הוא תוכנית ההסברה וקוד ההתנהגות B.A.R.K. המגדיר ארבעה כללי ברזל לבעלי כלבים: איסוף פסולת (Bag waste), הקפדה על רצועה בכל עת (Always leash), כיבוד חיות הבר והימנעות מהפרעה להן (Respect wildlife) והיכרות מוקדמת עם האזורים המותרים לכניסה (Know where you can go) עקרונות אלו נועדו להדגיש את

אחריותו האישית של המבקר, כך שהוויסות המרחבי מגובה במערכת נורמטיבית וברורה של כללים המשפיעים על התנהגות הקהל בפועל.

בהמשך לגישה האמריקאית המדגישה שילוב בין הסדרה מרחבית לבין עיצוב התנהגות המבקרים, ניתן להזכיר גם את תוכנית (VST) Voice and Sight Tag (בולדר, שנבחנה בדוח של Vaske ו-Donnelly (2007) (בולדר) שהוצגה קודם לכן בסקירה. בדומה לגישת רשות הפארקים הלאומיים של ארצות הברית, גם תוכנית ה-VST מבוססת על שילוב בין הסדרה מרחבית לבין עיצוב התנהגות המבקרים. עם זאת, היא מדגישה כי ללא בחינה של שליטה בפועל בכלב, לצד אכיפה ובקרה מתמשכת, כללים התנהגותיים עלולים להישאר הצהרתיים בלבד. בכך, היא משלימה את המודל האמריקאי ומצביעה על התנאים הנדרשים ליישומו האפקטיבי בשטח. בהתאם לכך, החוקרים מציעים לחזק את התוכנית באמצעות מבחני הסמכה מעשיים, עידוד אכיפה קהילתית, סנקציות לא פורמליות וניטור תקופתי; ואם צעדים אלו לא יפחיתו את הקונפליקטים, לשקול גם צמצום של מספר השבילים שבהם מותר לשחרר כלבים.

בריטניה

במדינות הפארקים המלכותיים בבריטניה (The Royal Parks) מונהגת הסדרה מרחבית דיפרנציאלית ומפורטת בתוך הפארקים עצמם. המדיניות מייצרת מארג של אזורים פתוחים לכלבים, אזורים המחייבים קשירה ברצועה ואזורים האסורים לחלוטין בכניסה. סיווג זה מתבסס על שילוב של שלושה גורמים: **רגישות אקולוגית, אופי השימוש במרחב והקשר עונתי**. כך למשל, קיימות הגבלות כניסה באזורי פנאי ונופש (כגון מתקני משחק וספורט ואזורי הסעדה), כמו גם בסביבות טבעיות רגישות (גני פרחים, סבך ותת-יער, מקווי מים ואזורים ייעודיים לשימור חיות בר). בנוסף להסדרה המרחבית הקבועה, המדיניות מפעילה גם **מגבלות עיתיות**, הכוללות הנחיות עונתיות מפורשות בתקופות רגישות של קינון ורבייה.

מעבר לכך, מודגשת באופן מפורט ההתנהגות הנדרשת מהמשתמשים, לרבות שליטה בכלב, איסוף פסולת והתחשבות במשתמשים אחרים. בניגוד לגישה האמריקאית, המתבססת על הבחנה כללית יחסית, כאן מדובר בהסדרה נקודתית ברמת האתר, הכוללת התאמות רבות להקשרים ספציפיים (The Royal Parks, 2025).

קנדה

במדיניות של רשות הפארקים האזוריים במחוז Capital Regional (CRD) בקנדה מתקיימת גישה מובנית ושיטתית המבוססת על סיווג היררכי של שטחים. הפארקים מסווגים לקטגוריות עיקריות כגון Wilderness Area, Conservation Area, Natural Area, Recreation Area ובתוך כל פארק מתקיימת חלוקה נוספת לאזורי ניהול. לכל שילוב של קטגוריה ואזור מוגדרת מראש רמת הגבלה על כלבים, הכוללת הבחנה בין **כלבים חופשיים תחת שליטה, כלבים ברצועה או איסור מלא**.

מודל זה מתאפיין ביצירת "מטריצת החלטות" עקבית, שבה סוג השטח ורמת הרגישות האקולוגית מכתיבים מראש את המדיניות בנוגע לכלבים, תוך שמירה על אחידות בין אתרים שונים. לצד זאת, קיימת אפשרות להתאמות נקודתיות בהתאם להערכת השפעה מקומית. בניגוד למודלים האמריקאי והבריטי, המדגישים יישום מרחבי בפועל, כאן מדובר במסגרת פורמלית ושיטתית שמטרתה ליצור עקביות, שקיפות ויכולת ניהול ברמת מערכת רחבה (CRD, 2019).

אוסטרליה

במדיניות של מדינת ניו סאות' ויילס באוסטרליה מושם דגש על הפחתת פגיעות של כלבי בית בחיות בר באמצעות שילוב בין כלים מבניים, רגולטוריים והתנהגותיים. נקודת המוצא היא כי הפגיעה אינה נובעת רק מנוכחות הכלבים אלא במידה רבה מהתנהגות בעלי הכלבים, כאשר תקיפות מתרחשות לעיתים קרובות גם בסביבת הבית, והסיכון עולה עם גודל הכלב או כאשר מספר כלבים פועלים יחד. ברמה המבנית, מודגשת חשיבות ההפרדה הפיזית כאמצעי היעיל ביותר, באמצעות גידור ואזורי "איסור כלבים", שנמצאו אפקטיביים במיוחד למשל בהגנה על עופות חוף. לצד זאת, מודגשת חשיבות האכיפה הגלויה והשימוש בקנסות, תוך הכרה בכך שמיעוט קטן של משתמשים עשוי לגרום לחלק גדול מן הפגיעה.

עם זאת, עיקר המודל מתמקד בפיתוח מעורבות קהילתית ושינוי נורמות. לשם כך מוצעת גישה הכוללת **מחקר מוקדם של הקהילה המקומית, התאמת המסרים לערכים ולהרגלים המקומיים, ושימוש בכלים של השפעה חברתית**. בין הכלים המרכזיים ניתן למנות שימוש בשפה חיובית ולא מאשימה, חיזוק נורמות קיימות, הדגשת זהות קהילתית, מפגשים פנים-אלפנים, גיוס "מנהיגי דעה", פעילויות חווייתיות ואמצעים ויזואליים כגון אמנות ציבורית.

בנוסף, מודגשים היבטים יישומיים כגון עקרונות לעיצוב שילוט אפקטיבי, הכוללים מסרים קצרים וברורים, הדגשת פעולה רצויה והימנעות מעומס מידע או ניסוח מאשים. כמו כן, מושם דגש על ניטור והערכה שיטתיים, הכוללים מדדים ברמה אקולוגית, התנהגותית וקהילתית, תוך איסוף נתוני בסיס ומעקב לאורך זמן. גישה זו מדגישה מעבר מניהול המבוסס על איסורים בלבד לניהול המבוסס על השפעה חברתית ושינוי התנהגות (Department of Planning, Industry and Environment, 2020).

דרום אפריקה

ב־ Table Mountain National Park בדרום אפריקה מיושמת **גישה אדפטיבית המבוססת על ניטור מתמשך של השפעות** והתאמה דינמית של ההגבלות. אזורי רגשים במיוחד נאסרים לכלבים, אזורי אחרים כפופים למגבלות נקודתיות כגון רצועה או סגירה זמנית, ובאזורים פחות רגשים נשמרת גישה פתוחה יותר תוך הסתמכות על אחריות בעלי הכלבים.

בדומה לבריטניה קיימת הבחנה בין אזורי בתוך הפארק, אך בניגוד אליה הבחנה זו אינה קבועה מראש אלא מתעדכנת בהתאם לממצאים בשטח. גישה זו מדגישה גמישות ניהולית גבוהה לצד תלות משמעותית ביכולת ניטור ובהתנהגות המשתמשים (South African National Parks, 2002).

סיכום

סקירה זו בחנה את סוגיית נוכחותם של כלבי בית בשטחים פתוחים באמצעות שילוב של מחקרים מתחום האקולוגיה ומתחום מדעי החברה וכן סקירה של מדיניות יישומית. מכלול הממצאים מצביע על כך שנוכחות כלבים קשורה להשפעות מדידות במספר רמות, וכי הבנתן מחייבת התייחסות משולבת להיבטים אלו.

ברמה האקולוגית, נמצא כי כלבים משפיעים על דפוסי פעילות ושימוש במרחב של חיות בר, על הרכב הצומח ועל תנאי הקרקע, באמצעות שילוב של מנגנונים התנהגותיים, כימיים ופיזיקליים. השפעות אלו מתקיימות גם כאשר הכלבים נמצאים תחת שליטה, אם כי בעוצמות משתנות, ומדגישות את מרכזיותן של משתנה השליטה, ובפרט השימוש ברצועה, בהבנת היקף ההשפעה.

ברמה החברתית, הסקירה מצביעה על כך שנוכחות כלבים במרחבים טבעיים שמורים קשורה בתפיסה של בעלי כלבים לפיה הכלב הוא אחד מבני המשפחה. כתוצאה מכך, קיימים הבדלים בתפיסות, עמדות ורמות מודעות בין בעלי כלבים לבין משתמשים אחרים. בנוסף, נמצא כי ניכרים פערים בין מודעות פורמלית לקיומם של חוקים לבין הבנה של ההשלכות הסביבתיות של כלבים וכי הקשר הרגשי בין אדם לכלבו משפיע על האופן שבו נתפסות מגבלות ניהוליות.

ברמת המדיניות, עולה כי רשויות שונות מאמצות מודלים מגוונים לניהול כלבים. קיימים אזורי חפיפה בין המודלים אך הם נבדלים בהנחות היסוד שלהם ובכלים שבהם הם עושים שימוש. מודלים אלו כוללים ויסות מרחבי רחב (ארצות הברית), הסדרה נקודתית ומפורטת (בריטניה), סיווג פורמלי ושיטתי של שטחים (קנדה), ניהול אדפטיבי המבוסס על ניטור (דרום אפריקה), וכן גישות המתמקדות בעיצוב התנהגות באמצעות כלים קהילתיים ונורמטיביים (אוסטרליה). עם זאת, הממצאים מצביעים על פער עקבי בין קיומן של רגולציות לבין יישומן בפועל, באופן המעיד כי רגולציה פורמלית לבדה אינה מספקת. בהקשר זה, עולה חשיבותו של שילוב בין אכיפה, הסברה והשפעה חברתית, לצד פיתוח גישות ניהול המתייחסות להתנהגות בפועל של המשתמשים.

לצד ממצאים אלו, חשוב להדגיש כי חלק ניכר מן המחקרים נערך בהקשרים שאינם שמורות טבע אלא פארקים עירוניים, אזורי חוף או שטחים פתוחים מנוהלים, דבר המגביל את יכולת ההכללה לשטחים מוגנים רגישים. בנוסף, ניכר מחסור בנתונים אמפיריים ישירים **בהקשר הישראלי**. מגבלות אלו מדגישות את הצורך בפרשנות זהירה של הממצאים ובהמשך מחקר, במיוחד בהקשרים מקומיים.

תובנות והמלצות

- **התאמת סוג ההתערבות למנגנון הפגיעה :** כאשר הפגיעה האקולוגית נובעת מעצם נוכחות הכלבים במרחב (למשל, באזורי קינון או בתי גידול רגישים), ישנה עדיפות להפרדה מרחבית מוחלטת כגון איסור כניסה או גידור. לעומת זאת, כאשר הפגיעה נובעת מהתנהגות (למשל, כלבים המתרוצצים חופשי בניגוד לכללים), נדרשת התערבות התנהגותית ממוקדת בקרב בעליהם.
- **גישור על הפער שבין קביעת המדיניות ליישומה בשטח :** הפערים העקביים בשיעורי הציות ממחישים כי אין די בהגדרת הכללים עצמם, ויש צורך במדיניות המעצבת את אופן תפיסתם ויישומם. כדי לחולל שינוי התנהגותי בפועל, נדרש שילוב בין כלים "רכים" – כגון רתימת הקהילות המקומיות, הסברה רציפה ושימוש בשפה חיובית ובלתי מאשימה – לבין כלים מחייבים של הפעלת מנגנוני אכיפה פעילים ומתן דוחות. ומעל לכל אלה – יש צורך בניטור קבוע כדי שלא ייוצר פער בין המדיניות לבין הנעשה בשטח.
- **הלימה בין מורכבות ההסדרה ליכולת הארגונית :** האסטרטגיה הניהולית הנבחרת חייבת להתאים למשאבים העומדים לרשות הארגון. מודלים מפורטים, דיפרנציאליים או אדפטיביים דורשים יכולות משמעותיות של ניטור ואכיפה. בהיעדר משאבים אלו, עדיף לאמץ מודל ניהול פשוט, בהיר וגורף שניתן לאכוף ולתקשר לציבור בצורה עקבית ויעילה.
- **מעבר מהסדרה אחידה לניהול דיפרנציאלי :** מודלים ניהוליים אפקטיביים נוטים להתרחק מהחלת כלל אחיד וגורף על פני כלל המרחב. מומלץ לאמץ מודל דיפרנציאלי המבחין בין סוגי אזורים, סוגי שימוש (פעילות פנאי מול שימור) ועונות השנה (כגון תקופות רבייה), ולהחיל את ההגבלות באופן נקודתי ומוצדק.

ביבליוגרפיה

משרד החקלאות וביטחון המזון. (2025, 21 בינואר). סקר הכלבים הגדול: נתונים על כלבים

בישראל לשנת 2024. הודעה לעיתונות מס' 4693/25

https://www.gov.il/he/pages/dog_names_2024

משרד החקלאות וביטחון המזון. (2021, 2 בפברואר). נתונים סטטיסטיים אודות

כלבים בישראל: מאגר הכלבים הארצי https://www.gov.il/he/pages/dogs_data

- Banks, P. B., & Bryant, J. V. (2007). Four-legged friend or foe? Dog walking displaces native birds from natural areas. *Biology Letters*, 3(6), 611-613.
- Bowes, M., Keller, P., Rollins, R., & Gifford, R. (2015). Parks, dogs, and beaches: Human-wildlife conflict and the politics of place. In N. Carr (Ed.), *Domestic animals and leisure* (pp. 146-166). Palgrave Macmillan.
- Buchholz, S., Seitz, B., Hiller, A., Von der Lippe, M., & Kowarik, I. (2021). Impacts of dogs on urban grassland ecosystems. *Landscape and Urban Planning*, 215, 104201.
- Capital Regional District. (2019). *Dog management policy framework*. <https://www.crd.ca/media/file/dog-management-policy-framework>
- Chen, Y., Liu, J., & Zhang, H. (2022). Benefits and conflicts: A systematic review of dog park design and management strategies. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(18), 11460. <https://doi.org/10.3390/ijerph191811460>
- De Frenne, P., Cougnon, M., Janssens, G. P., & Vangansbeke, P. (2022). Nutrient fertilization by dogs in peri-urban ecosystems. *Ecological Solutions and Evidence*, 3(1), e12128.
- Department of Planning, Industry and Environment (NSW). (2020). *Protecting wildlife from domestic dogs: A guide to community engagement*. <https://www.environment.nsw.gov.au/sites/default/files/protecting-wildlife-from-domestic-dogs-guide-to-community-engagement-200128.pdf>
- Friends of Mount Douglas Park Society (PKOLS). (2023). *Understanding the ecological impacts of dogs in natural areas*. <https://pkols-mountdouglas.ca/wp/wp-content/uploads/2023/08/UnderstandingtheEcologicalImpactsofDogsInNaturalAreas.pdf>
- Instone, L., & Sweeney, J. (2014). The trouble with dogs: 'Animaling' public space in the Australian city. *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, 28(6), 774-786. <https://doi.org/10.1080/10304312.2014.966404>
- Lenth, B. E., Knight, R. L., & Brennan, M. E. (2008). The effects of dogs on wildlife communities. *Natural Areas Journal*, 28(3), 218-227.
- Parsons, A. W., Bland, C., Forrester, T., Baker-Whetton, M. C., Schuttler, S. G., McShea, W. J., ... Kays, R. (2016). The ecological impact of humans and dogs on wildlife in protected areas in eastern North America. *Biological Conservation*, 203, 75-88.

- South African National Parks (SANParks). (2002). *Environmental management programme for walkers accompanied by dogs in the Table Mountain National Park*. https://www.sanparks.org/wp-content/uploads/2021/04/EMP_dogs.pdf
- The Royal Parks. (2025). *Dogs in the Royal Parks* (Policy statement). <https://www.royalparks.org.uk/sites/default/files/2025-12/Dogs%20In%20The%20Royal%20Parks.pdf>
- Vaske, J. J., & Donnelly, M. P. (2007). *Perceived conflict with off leash dogs at Boulder Open Space and Mountain Parks* (HDNRU Report No. 76). Colorado State University.
- Weir, S. A., McDevitt, L., Andrews, C. P., & Kessler, S. E. (2025). The creation of a systematic framework to assess dog laws and their relationship to societal changes in the United Kingdom. *Animals*, 15(5), 647. <https://doi.org/10.3390/ani15050647>
- Weston, M. A., Stankowich, T., & Blumstein, D. T. (2014). A review of the impacts of domestic dogs on wildlife. *Biological Conservation*, 157, 110–117. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2012.08.027>